

Koningin van de taarab Bi Kidude

Profiel

93 jaar oud is Bi Kidude en haar verbluffende optredens veroveren de wereld. Dit najaar is Afrika's oudste zangeres opnieuw in Nederland. In de rauwe emotie van haar stem weerspiegelt zich een tragisch, mysterieus maar dapper leven. Tekst: Adam Levin

Vraag de mensen in Zanzibar of zij Bi Kidude kennen, en zij giechelen. Eerst een ondeugende blik, dan de ogen terneergeslagen. Geef ze een klein zetje en wie weet produceren zij weer een stukje van de legende die deze ster omgeeft. Wist je dat ze met sultans heeft geslapen? Of met rijke Arabieren? Of vissers? Of mooie vrouwen? Zij voer op een *dhow* (traditionele Arabische zeilboot, red.) en kon drinken als een zeeman. Ze kleepte zich als een man. Stroopte haar mouwen op, kon een stevige vuist maken. Kon afschuwelijk schreeuwen. Vocht met wie ook maar op haar dronken pad kwam. Er wordt verteld dat haar lage, lang aangehouden tonen zó'n harts-tocht opriepen, dat sommigen liever een eind aan hun leven maakten dan de pijn van een onbeantwoorde liefde te moeten verduren.

Leugens? Misschien. Waarschijnlijk eerder subtiele opsmuk van de feiten. Want wij zijn hier in Zanzibar, waar de kronkelende arabesken van intriges altijd meer belangstelling hebben gewekt dan de saaie, letterlijke feiten. Ik heb Bi Kidude drie keer opgezocht en zij sprak zichzelf geregeld tegen – soms is zij vergeetachtig, soms houdt zij dingen achter, soms verzint zij details waarvan zij denkt dat ik ze graag hoor. Wat zij zich herinnert, is het leven dat zij graag geleid zou hebben, niet zozeer haar werkelijke leven. En toch loopt door dat verbijsterende web van geheimen, paradoxen en dubbelzinnigheden één onomstotelijke waarheid: Bi Kidude had overal lak aan.

Al zijn er velen die hun conformistische hoofd schudden en "ts ts" mompelen vanwege haar wilde braspartijen, toch zijn er maar weinig Zanzibari's die niet stiekem haar moed bewonderen of haar erom benijden.

Het is nauwelijks voorstelbaar hoe zwaar de beperkingen waren die hun stempel drukten op het vroege leven van Fatuma Binti Baraka. Terwijl de meerderheid van de Zanzibari's arm was, leidden hun Arabische kolonisatoren in de sierlijke koraalrode herenhuizen van de hoofdstad een luxe leven als bijna nergens anders ter wereld. Fatuma werd arm geboren in N'gambo, een krottenwijk in Zanzibar-stad, met slavenbloed in de aderen, maar groeide op in het huis van rijke Omani's, waar haar moeder als dienstmeid werkte. Zoals alle meisjes ging zij naar de koranschool, waar zij de melodische verzen uit de koran erin gestampt kreeg en zo vermoedelijk haar eerste noten zong. Haar oom, die als violist optrad met de grote zangeres en feministe Siti Binti Saad, verzon Fatuma's bijnaam: Bi Kidude, oftewel Kleintje.

In die tijd leidden vrouwen in Zanzibar een onopvallend leven in afzondering. Op straat kwamen zij niet, zij zagen de wereld door ramen, gordijnen en horren. Maar Siti Binti Saad liet zien dat muziek aan vrouwen een kans bood om hun positie te verbeteren. Het Arabische gezag had hier in de negentiende eeuw een romantisch muziekgenre gebracht, *taarab* – van het Arabische werkwoord 'tariba', dat bewegen betekent. Hoewel

de zangers traditioneel gesproken mannen waren, kon een vrouw – zelfs een arme vrouw – met voldoende talent en doorzettingsvermogen haar mond opendoen en de machthebbers ontroeren.

Zo konden een paar geluksvogels met zingen aanzien en invloed winnen – maar rijkdom, dat was een ander verhaal. Dit deel van de wereld kent een lange geschiedenis van uitbuiting van sterren en tot op heden viert de piraterij hoogtij. Er is geen sprake van auteursrechten of deze worden niet nageleefd. Zodoende krijgen artiesten niet de achting en de waardering die zij verdienen. Siti heeft vele malen gezongen op de muntgroene *empire-canapés* in de zitkamer van de sultan, en toch stierf zij in armoede. Zo zal het Bi Kidude naar alle waarschijnlijkheid ook vergaan.

Soms vonden de musici 's avonds na afloop van Siti's repetitie Bi Kidude buiten op de betonnen stoep, vast in slaap – te verlegen om binnen te komen, maar als een magneet aangetrokken door de machtige stem van de vrouw die haar rolmodel zou worden. Zo zou zij het ambacht onder de knie krijgen. Nooit via een opleiding, maar door te luisteren en na te doen, en de liedteksten op te slaan in haar hoofd, waar de meeste tot vandaag aan

toe nog steeds opgeslagen liggen. "Zij liep altijd achter het geluid van de trommels aan", vertelt Mariam Hamdan, Bi Kidude's begunstiger en agente. "Dat was haar ontsnapingsroute."

Hamdan, die als hoge ambtenaar op het Ministerie van Cultuur werkt, ontmoette Bi Kidude tijdens een taarab-show halverwege de jaren tachtig, toen de zangeres al ruim 70 was. "Ze was toen al erg bekend vanwege haar zang tijdens bruiloften en *unyago*-rituelen, de ceremoniële seksuele voorlichting van jonge vrouwen. Sommige paren stelden hun huwelijk maanden uit om zeker te zijn van haar aanwezigheid. Maar nog steeds werd ze meestal uitgebuit. Ze zong voor een fles lokale whisky en een paar sigaretten, of voor enkele shillingen." Het deed Hamdan pijn om te zien hoe slecht ze behandeld werd. Ze regelde dat Bi Kidude auditie mocht doen bij een klassieke taarab-groep, de Twinkling Stars. Omstreeks die tijd zakte de bouwvallige lemen hut waarin de zangeres woonde definitief in elkaar, en ze trok in bij Mariam Hamdan. Deze kreeg het voor elkaar dat een Britse producer Bi Kidude kon horen zingen. "Bill Mendelsohn", herinnert Hamdan zich, "was er zo ondersteboven van dat hij naar

Zanzibar kwam." En zo werd voor het eerst een opname gemaakt van de stem van Bi Kidude.

"De mensen hier keken daarna anders tegen Bi Kidude aan", herinnert Hamdan zich. "Alsof zij, omdat een Europeaan haar talent had erkend, dat nu ook gingen doen. Zij kreeg een uitnodiging om in Duitsland te zingen. In Berlijn werd zij bewonderd door een groot Arabisch publiek; zij zong er drieënehalf uur zonder onderbreking. Zij heeft daar zelfs gebuikdanst. Ik kon zien hoe gelukkig zij die avond was, wat een bevrijding het was dat zij eindelijk werd gewaardeerd. Zij straalde zo..."

Naar die erkenning heeft Bi Kidude haar hele leven gesmacht. Al die jaren van diepe pijn en eenzaamheid hadden hun uitweg gevonden in duistere nachten, in uit de hand gelopen wilde drankfeesten, of in de afschuwelijke tirades waarvoor ze berucht was geworden. Tragisch genoeg had Bi Kidude al lang geleden gekozen voor de rol van paria in deze conservatieve maatschappij, en draaide ze elke hoop op respectabiliteit de nek om.

Fatma Aloo, een plaatselijke filmmaakster en feministe, zag Bi Kidude voor het eerst op een *unyago*-ceremonie. "Ik hoorde haar zin-

Er zijn
maar weinig
Zanzibari's die
niet stiekem
haar moed
bewonderen
of haar erom
benijden

Foto: Rasa Wereldculturencentrum

gen en zag haar op de trom slaan en werd getroffen door haar opmerkelijke kracht", weet zij nog. "Het was zeldzaam een vrouw uit Zanzibar te zien die zo onbevreesd en zelfstandig was." *Unyago* is een oeroud Afrikaans ritueel, dat duizend jaar islamisering aan deze kust heeft overleefd. Tijdens de ceremonie wijden de moeder, de grootmoeder en de tantes het pubermeisje in in het leven als volwassen vrouw, door in hurkzit alle mogelijke seksuele houdingen te laten zien, draaiend en rollend met hun heupen bij het getrommel van traditionele drums. In de resulterende diepe trance boort de *unyago*-drumster een oerbron van seksuele energie aan. Bi Kidude's naam als de grootste *unyago*-lerares overtreft vele malen haar bekendheid als taarab-zangeres en misschien komt het daardoor, en door haar werk als traditionele genezeres, dat haar stem zo'n aardse, erotische lading heeft.

"Het is doodzonde dat zij hier is geboren", zucht Mariam Hamdan. "Als zij ergens anders geboren was, dan was zij wereldberoemd geweest, dat weet ik zeker." Een Billie Holiday, misschien. Een Oum Kalsoum. Maar zo gaat het als je een ster bent in Afrika. Als je je grootheid meedraagt als een niet verwezenlijkte last. Als je des te schitterender straalt in het verwarde duister van de onbekendheid. "Blijf je altijd zingen?" vroeg ik Bi Kidude bij onze laatste ontmoeting. "Hoe kan ik ooit stoppen?" antwoordde ze. "Als ik zing voel ik weer een 14-jarig meisje."

*Muziekfragmenten zijn te beluisteren via www.npsoutput.nl (zoekterm kidude) Op woensdag 15 november treedt Bi Kidude op in Wereldculturencentrum Rasa in Utrecht. Inlichtingen: www.rasa.nl De oorspronkelijke, onbewerkte versie van dit artikel is te vinden in Adam Levin's boek *The Wonder Safaris* (2003).*